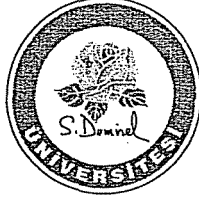

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

IV. KUTLU DOĞUM SEMPOZYUMU

(TEBLİĞLER)

19-20 NİSAN 2001
ISPARTA

S.D.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 10

BİLİMSEL TOPLANTILAR YAYIN NO : 4

TERTİP HEYETİ

Başkan : Prof. Dr. İsmail YAKIT (Dekan)

Sekreter : Yrd. Doç. Dr. Kemal SÖZEN

Üyeler : Prof. Dr. Mustafa ÇETİN
Prof. Dr. M. Orhan ÜNER
Doç. Dr. M. Saffet SARIKAYA

ISBN 975-7929-46-8

DİZGİ

Ayşe SERİM

KAPAK

S.D.Ü. Basın ve Halkla İlişkiler

BASKI

Ali ÇOLAK

Yayınlanan Tebliğlerin Sorumluluğu Yazarlarına Aittir.
Yayınlanan tebliğler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir
©SDÜ İlahiyat Fakültesi Isparta-2002

İSTEME ADRESİ

S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Merkez Kampüsü ISPARTA

Tel : (0.246) 237 10 61 Fax: (0.246) 237 10 58

HZ. PEYGAMBER'İN EVRENSEL MESAJLARINDAN “MÜSÂVÂT”

Yrd. Doç Dr. Yusuf AÇIKEL*

*Sen Kur'an diliyle üsve-i hasene oldun,
Sünnetinde müsâvât örnekleri gösterdin yâresûlâllah...
Sen Rabb'in emriyle Resûl-i Müctebâ oldun,
Dünyaya bütün güzellikleri sergiledin yâresûlâllah...
Sen Kur'an'ı yaşadın, Hakk'ı tebliğ ettin,
Seni uzun uzadıya nakle ömrüm yetmez yâresûlâllah...*

Yüce Yaratıcı insanları, belli bir süre için, belli bir gaye ile dünyaya göndermiş, her birini kendi suretinde, aynı istek ve ihtiyaçlarla yaratmıştır. Allah'ın bahşettiği akıl nimeti, insanoğlunun insanca yaşama hususunda eşit olması gerektiğini kabul eder. Zaten bütün dinler de aynı şeyi telkin etmişlerdir.¹ Bu noktadan hareketle bu tebliğde, Hz. Peygamber'in evrensel mesajlarından “müsâvât” prensibi üzerinde durulacaktır. Müsâvât farklı kültürlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Takdir edileceği üzere bu konunun tarihi gelişimi bile başlı başına geniş bir konudur. Müsâvâtı ilgilendiren pek çok tâli konu ve alanlar vardır. Genel olarak özellik arz edenlerin dışında İslâm; ibadet, muamelât, ahlâkî sorumluluklar, temel hak ve hürriyetler vb. hususlarda eşitliği esas alır. Burada müsâvât kelimesinin semantiği, İslâm'dan önceki durumu, Kur'an-ı Kerim ve bazı hadislerdeki kullanımı, İslâm hukukunda nimetlerin dağılımı, Hz. Peygamber, Hulefâ-yı Râşidîn ve sonraki dönemlerde yaşanan bazı müsâvât örnekleri verilecek ve yer yer günümüz dünyasından da kıyaslar yapılarak önemli olan hususlara dikkat çekilip, günümüzde karşılaşılan bazı problemlere yeni çözüm önerilerinde bulunulmaya çalışılacaktır.

* S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İst., 1979, s.121.

“Müsâvât” Kelimesi

Burada müsâvât kelimesinin öncelikle semantik ve terim anlamı verilecek, akabinde ise İslâm’dan önce müsâvât konusu üzerinde durulacaktır.

a. Semantik ve Terim Anlamı

Arapça olan müsâvât kelimesinin kök harfleri “S-V-Y” dir. Bu kök, etimolojik olarak “eşit ve denk olmak” anlamındadır.² Burada kelimenin “S-V-Y” kökünden gelen konumuzla ilgili bazı müştaqları ve onların semantik tanımları gösterilecektir.

eSVÂ: Bir şeyi diğerine muâdil kılmak.³

iSteVÂ: İki şey birbirine eşit olmak, düzgün olmak.⁴

müSteVÂ: Mûtedil, düz, olgun.

SâVÂ: Bir şeyi bir şeyle eşitlemek. Bir şey diğer bir şeye kemmiyet ve keyfiyette muâdil olmak.⁵

SeVÂ: Benzer, bir şeyin ortası, düz, olgun, mûtedil⁶, eşit, müsâvi.

SeVÎ: Kâmil, düzgün, dosdoğru, mûtedil.⁷

SiVÂ: Bir şeyin aynısı, birlik, eş, misil, yönelme, düzgün, bir şeyin mukabili olan karşılık, adalet, düz, bilinen yer, başkası.⁸

SeVvÂ: İki şey birbirine denk ve eşit olmak.⁹

² İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed b. Hasan b. Düreyd, *Cemheretü'l-Lüga*, I-III, thk. Remzi Münir Ba'lebekkî, Beyrut, 1988, II, 864; İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisü'l-Lüga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, I-VI, 2. Baskı, Mısır, 1390/1970, III, 112-3; İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn, Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut, 1414/1994, XIV, 410.

³ İbn Fâris, a.g.e., III, 112; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 408, 414.

⁴ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü 'Elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Beyrut, 1412/1992, s. 439; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 408, 414.

⁵ İbn Düreyd, a.g.e., I, 238; İbn Fâris, a.g.e., III, 112-3; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 410.

⁶ İbn Düreyd, a.g.e., I, 238; II, 1074-5; İbn Fâris, a.g.e., III, 112-3; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 411-2.

⁷ Râğıb, a.g.e., 440.

⁸ İbn Düreyd, a.g.e., I, 238; II, 864; İbn Fâris, a.g.e., III, 113; Râğıb, a.g.e., 440; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 408, 413, 417.

⁹ İbn Düreyd, a.g.e., I, 238; II, 864; İbn Fâris, a.g.e., III, 113; Râğıb, a.g.e., 440; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 408, 413, 417.

SiYYü: Müsâvi, eşit.¹⁰

SüVÂ: Bir şeyin ortası, karşılığı, aynı yer.¹¹

teSâVÂ: Eşit ve muâdil olmak, beraber olmak.

teSeVvÂ:Düzlenmek, beraberlenmek.¹²

MüsâVÂt: Eşitlik, denklik¹³, aynı hal ve derecede olma, birinin diğerinden imtiyaz ve üstünlüğü olmama, farksızlık.¹⁴

Semantik tanımından da anlaşıldığı üzere müsâvât kelimesinin terim anlamı; nitelikleri veya meslekleri ne olursa olsun insan irade ve arzusunun dışında kalan özellikleri, ırk, soy, cinsiyet, dil, milliyet vb. şeyler dikkate alınmaksızın insanların “eşit olduğunu” kabullenmek prensibidir.¹⁵

Hz. Peygamber’in evrensel mesajlarından biri olan müsâvâtı daha iyi anlayabilmek için, Arap toplumunun İslâm öncesi yapısına bakmak gerekir.

b. İslâm’dan Önce “Müsâvât”

Hz. Peygamber’in de içinde yaşadığı İslâm öncesi toplumda; Araplar ve Yahudiler arasında sınıf farkları mevcut olup bazı zümrelere mensup olanların kanı, diğerlerinden daha değerli ve üstün sayılmış, bazı aileler ve milletlerin diğerlerinden daha şerefli ve insan üstü bir yaratılışa sahip olduğu şeklinde bir inanç hakim olmuş; Araplar ise kendileri dışında kalan herkese “acem” diyerek Kureyş kabilesinin en şerefli

Arap kabilesi olduğuna inanıp bu ayrıcalığını hac mevsiminde de korumuşlar, hatta bazı aileler ve hanedanlar, soylarının Güneş’e, Ay’a ve – hâşâ- Allah’a dayandığını iddia etmişlerdir.¹⁶

¹⁰ İbn Fâris, a.g.e., III, 112; Râğıb, a.g.e., 441.

¹¹ İbn Düreyd, a.g.e., II, 864; Râğıb, a.g.e., 440; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 413.

¹² İbn Düreyd, a.g.e., II, 864; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 413.

¹³ İbn Fâris, a.g.e., III, 112; Râğıb, a.g.e., 439.

¹⁴ İbn Düreyd, a.g.e., I, 238; İbn Fâris, a.g.e., III, 112-3; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 410; Sâmi, Şemseddin, *el-Mu’cemü’t- Türki’t-türâsî*, neşr. Ahmed Cevdet, Beyrut, 1989, s. 1334.

¹⁵ Sâmi, a.g.e., 1334; Akay, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İstanbul, 1995, s. 340-1.

¹⁶ Nedvî, Ebü’l-Hasen Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed*, trc. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, 1992, s. 449-450; Kutub, Seyyid, *İslâm’da Sosyal Adalet*, trc. Yaşar Tunagür, M. Adnan Mansur, İst., 1978, s. 70; Üdeh, Abdülkadir, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, I-V, trc. Akif Nuri, İst., 1976, I, 43. Hindistan’da bir aile kendilerini Güneş’in oğulları, başka bir aile ise Ay’ın oğulları diye isimlendirmiştir. Nedvî, a.g.e., 449.

İslâm öncesi dönemde diğer kültür ve din çevrelerinde de, eşitsizliğin olduğu görülür. Meselâ Brahmanizm gibi bazı dinler, sosyal sınıflar sistemini getirmiştir. Brahmanizm'e göre, insanlar dört kısma ayrılır. En üstün sınıf, din adamları ve kâhinlerdir. En aşağı tabaka ise sefiller yahut necisler diye isimlendirdikleri Çudra sınıfıdır. Bu sınıf düzeninin kötülüğünü anlamak için, kanun koyucusu Monou'nun kanunlarında belirtilen şu hususları bilmemiz gerekir: "Brahman'a, nesebi sebebiyle hürmet edilmesi gerekir. Onun verdiği hükümler hüccettir. Brahman'ın ihtiyaç anında, aşağı sınıflardan birinin malını alması hakkıdır. Zira kölenin malı, sahibinindir. Aşağı tabakadan olan bir kimsenin din ve ilim gibi şeylerle uğraşması haramdır. Bu hususlara riayet etmedikleri takdirde, kulaklarına eritilmiş kurşun dökmek, dilini kesmek ve vücudunu parçalamak gibi cezalarla azaba müstehak olurlar."¹⁷

Yahudiler ise, sadece kendilerinin Allah'ın oğulları ve dostları olduğunu iddia ederek, kanunlarında Yahudiler ve Yahudi olmayanlar için ayrı ayrı hükümler koymuşlardır. Meselâ, faizi aralarında şiddetle yasaklamış olmalarına rağmen, Yahudi olmayanlara faizle para vermeyi kazançlı ve helâl bir ticaret saymaktadırlar. Alman milleti de ikinci dünya harbinden önce Naziler zamanında ırkçılıkta ileri giderek, insan cinsini muhtelif sınıflara ayırmış ve hepsinin üstünde âri ırkına imtiyaz tanımışlardır.¹⁸

İşte Hz. Peygamber, aşağıda da görüleceği üzere, bu ayrıcalıklı tutum ve davranışlara karşı çıkmış ve bunları toplum hayatından silmeye çalışmıştır. Veda haccında da, takvanın dışında Arab'ın Acem'e, Acem'in Arab'a üstünlüğünün olmadığını açıklayarak bu evrensel mesajı açık bir şekilde ilân etmiştir.

Kur'an'da Müsâvât

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan müsâvât kelimesi Kur'an'da, müştaqları ile birlikte; fiil olarak 50 yerde, isim olarak 33 yerde geçmektedir.¹⁹ Konumuzla doğrudan ilgili olan bazı kelimeler; eşit²⁰, kıyas²¹,

¹⁷ Tabbara, Afif Abdülfettah, *İlmin Işığında İslâmiyet*, çev. Mustafa Öz, İstanbul, 1981, s.316.

¹⁸ Tabbara, a.g.e., 316-7.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Muhammed Fuad Abdülbâki, İstanbul, 1977, "Müsâvât" maddesi, s. 372-4.

²⁰ Örnek olarak bkz. 30/Rum, 28; 5/Maide, 100; 16/Nahl, 71; 39/Zümer, 29; 57/Hadid, 10; 45/Câsiye, 21. "O size kendi hayatınızdan örnek getirir. Sağ elinizin sahip olduğu kimseleri/köleleri, size verdiğimiz rızık üzerinde (tam yetki sahibi) ortaklarınız olarak görmeye ve böylece (onlarla) bu hakkı eşit olarak paylaşmaya razı olur musunuz?..."

bir²², denk²³, karşılık veya misilleme²⁴, aynı²⁵, benzer²⁶ anlamlarında kullanılmaktadır. Bu manaların hepsinin ortak noktası kelimenin, “eşitlik ilkesi”ni içermiş olmasıdır.

Kur’an’ı Kerim’de kullanılmış olan bu ifadeler göz önünde bulundurulduğunda, kelimenin ihtiva ettiği mukayese ve eşitliğin hangi hususlarda olup hangi hususlarda olmadığı ortaya çıkacaktır.

Kur’an’da, iyilik ile kötülüğün²⁷, kötü ve çirkin olan şeyler ile iyi ve güzel şeylerin²⁸, mü’min olarak yapılan işler ile kâfir olarak yapılan işlerin²⁹, eşit olmadığı gibi mukayese de edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Nitekim yapılan her iyilik, sahibine ruhanî (psikolojik) bir derece kazandırabilir.

21 Meselâ; 5/Maide, 100; 6/Enam, 50; 11/Hûd, 23-4; 13/Ra’d, 16; 16/Nahl, 75-6; 32/Secde, 18; 35/Fâtır, 19-22; 39/Zümer, 9; 40/Gâfir, 58; 41/Fussilet, 34; 57/Hadid, 10; 59/Haşr, 20. “De ki: Kötü ve çirkin olan şeylerle iyi ve güzel şeyler mukayese edilemez...”

22 Örnek olarak bkz. 35/Fâtır, 19-22; 4/Nisa, 95; 6/Enam, 50; 9/Tevbe, 19; 13/Ra’d, 16; 16/Nahl, 75-6; 26/Şuara, 98; 39/Zümer, 9; 40/Gâfir, 58; 41/Fussilet, 34; 59/Haşr, 20. “Nitekim, ne gören ile görmeyen bir olur, ne de aydınlık ile zifirî karanlık; ne (serinletici) gölge ile yakıcı sıcak; ve ne de yaşayan ile (kalben) ölmüş bulunan...”

23 Meselâ; 9/Tevbe, 19; 30/Rum, 28. “(Bir tek) hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram’ı onarıp gözetmeyi, Allah’a ve Ahiret gününe inanıp Allah yolunda elinden gelen her türlü çabayı gösteren biri(nin üstlendiği görevler) le denk mi tutuyorsunuz? Bu (görevler) Allah katında (hiç de) denk değildir...”

24 Örnek olarak bkz. 8/Enfal, 58. “Beri yandan, eğer (kendisiyle antlaşma yapmış bulunduğu) bir topluluğun ihanet etmesinden kaygı duyman için ortada makul sebepler varsa, sen de bir karşılık/misilleme olarak onlarla yaptığın antlaşmayı boz. Çünkü Allah, asla hainleri sevmez.”

25 Meselâ; 35/Fâtır, 12; 3/Âl-i İmran, 113; 9/Tevbe, 19; 45/Câsiye, 21. “O halde (yeryüzündeki) iki büyük su kütlesi aynı olamaz; birisi tatlı, susuzluğu giderici, içimi güzel iken, ötekisi tuzlu ve acıdır...”

26 Örnek olarak bkz. 4/Nisa, 89; 45/Câsiye, 21. “Onlar, kendilerinin inkâr ettiği gibi, sizin de hakikati inkâr etmenizi isterlerdi ki siz de onlara benzer olasınız...”

27 41/Fussilet, 34. “(Madem ki) iyilik ile kötülük bir değil, sen (kötülüğü) daha güzel olan ile sav...”

28 5/Maide, 100. “De ki: Kötü ve çirkin olan şeylerle iyi ve güzel şeyler mukayese edilemez...”

29 9/Tevbe, 19. “(Bir tek) hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram’ı onarıp gözetmeyi, Allah’a ve Ahiret gününe inanıp Allah yolunda elinden gelen her türlü çabayı gösteren biri(nin üstlendiği görevler) le denk mi tutuyorsunuz? Bu (görevler) Allah katında (hiç de) denk değildir...”

Şirret bir müşrik ile, iyilik sever bir müşrik aynı olmadığı gibi cehennemlerdeki konumları da farklı olacaktır.³⁰

Yine Kur'an-ı Kerim'de pek çok teşbih sanatı kullanılmıştır. Meselâ gören ile görmeyen³¹, işiten ile işitmeyen³², diri ile ölü³³, tatlı su ile tuzlu ve acı su³⁴, mü'minler ile kâfirler; aydınlık ile karanlık³⁵, hak ile bâtıla; gölge ile sıcaklık³⁶, sevap ile azaba benzetilmekte ve bunların eşit olmadığı ifade edilmektedir. Yine Kur'an'da; hakikati inkâr edenlerle etmeyenlerin³⁷, bir mazeretleri olmaksızın mücadeleden kaçınan mü'minler ile Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla çaba gösterenlerin³⁸, mü'minler ile fâsıkların³⁹, iman edip salih amel işleyenlerle kötülük yapanların⁴⁰, Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda infak eden ve savaşımlarla bundan kaçınanların⁴¹, cennetlik olanlarla cehennemlik olanların⁴², bilenlerle bilmeyenlerin⁴³ eşit olamayacağı

³⁰ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., IV, 44.

³¹ 6/Enam, 50; 11/Hûd, 24; 13/Ra'd, 16; 35/Fatır, 19; 40/Gâfir, 58. "Hiç gören ile görmeyen bir olur mu?"

³² 11/Hûd, 24. *Bu iki bölüm insanın (inanmayanlar ve ilâhi kitabı reddedenler) kıyaslanması, kör ve sağır olan kimseyle gören ve işiten kimsenin kıyaslanması gibidir. Bu ikisi yapı olarak hiç bir tutulabilir mi?"*

³³ 35/Fatır, 21. "ve ne de diri ile (kalben) ölü..."

³⁴ 35/Fatır, 12. "O halde (yeryüzündeki) iki büyük su kütlesi aynı olamaz; birisi tatlı, susuzluğu giderici, içimi güzel iken, ötekisi tuzlu ve acıdır..."

³⁵ 13/Ra'd, 16; 35/Fatır, 20. "Sor (onlara): 'Ne kopkoyu karanlıkla aydınlık bir tutulabilir mi?...?'; "...ne de aydınlık ile zifiri karanlık..."

³⁶ 35/Fatır, 21. "...ne (serinletici) gölge ile yakıcı sıcak..."

³⁷ 4/Nisa, 89. "Onlar, kendilerinin inkâr ettiği gibi, sizin de hakikati inkâr etmenizi isterlerdi ki siz de onlara benzer olasınız..."

³⁸ 4/Nisa, 95. "Bir mazeretleri olmaksızın mücadeleden kaçınan mü'minler ile Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla çaba gösterenler bir olamaz..."

³⁹ 32/Secde, 18. "Zaten, (bu dünyada) iman etmiş olan kimse (mü'min), yoldan çıkmış biriyle (fâsık) hiç mukayese edilebilir mi? Bunlar (elbette) bir olamazlar."

⁴⁰ 40/Gâfir, 58; 45/Casiye, 21. "İman edip doğru ve yararlı işler yapanlar ile kötülük işleyenler de bir değildir..."; "Kötülük işleyenlere gelince; onlar kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde, iman edip doğru ve yararlı işler yapanlarla aynı yere koyacağımızı mı sanırlar?"

⁴¹ 57/Hadid, 10. "İçinizden fetihten önce (Allah yolunda) infak eden (harcayan) ve savaşımlar (bundan kaçınanlar ile) eşit olamazlar."

⁴² 59/Haşr, 20. "Ateşe (cehenneme) mahkum edilmiş olanlar ile cenneti hak etmiş olanlar bir olamaz..."

⁴³ 39/Zümer, 9. "De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? (Ancak) yalnızca akıl-iz'an sahipleri bunun farkındadır."

belirtilmektedir. Yapılan mukayeseler incelendiğinde çoğunlukla mücerred mefhumlar olduğu görülecektir.

Allah teâlâ başka âyetlerinde de müşahhas misaller vererek kendi varlığının da hiçbir şeyle mukayese edilemeyeceğini açıklamaktadır. Meselâ, hiçbir şeye gücü yetmeyen başkasına bağımlı köle ile, kendisine Allah'ın katından güzel bir rızık bahşedilen ve bu rızık gizli açık harcayan kimsenin ve yine elinden hiçbir iş gelmeyen, efendisinin sırtında gerçek bir yük olan bir dilsiz/aptal ile doğru ve hakça olanın yapılmasını emreden ve kendisi de dosdoğru bir yolda yürüyen bilge bir kimsenin⁴⁴ kesinlikle bir tutulamayacağı vurgulanmaktadır. Buradan kıyas yapılarak, insan aklıyla kavranabilen yahut tasavvur edilebilen tabiat güçlerine bütünüyle bağımlı bir yaratık ile mevcûdâtın mutlak yaratıcısı, sınırsız ve kavranmaz kudret sahibi Allah'ın eşit olamayacağı⁴⁵ beyan edilmektedir. Aynı zamanda burada özgürlük ile kölelik, bağımsızlık ile bağımlılık, ehliyetsizlik ile dürüstlük de mukayese edilmektedir.⁴⁶ Ayrıca bir taraftan Allah'ın aşkın birliğine ve benzersizliğine inanmanın, diğer taraftan yaratılmış varlıklara yahut Allah'ın suretleri varsayılan varlıklara ilâhî güçler ve sıfatlar yakıştırmanın uygun olmayacağı da⁴⁷ açıklanmaktadır.⁴⁸

⁴⁴ 16/Nahl, 75-6. "Allah (işte size iki insan) örneği veriyor. (Biri) hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasına bağımlı bir köle; (diğeri de) kendisine katımızdan (bir armağan olarak) güzel bir rızık bahşettiğimiz (özgür) bir insan ki, o rızıktan gizli-açık (gönlünce, doğru yolda) harcamalar yapıyor. İmdi (düşünün), bu iki insan hiç bir tutulabilir mi? Ve yine Allah (size başka) iki insan örneği veriyor. Onlardan biri, hiçbir iş elinden gelmeyen bir dilsiz ki, efendisinin sırtında gerçek bir yük; öyle ki, beriki onu hangi işe koşa olumlu bir sonuç alamıyor. Peki, işte böyle biri, doğru ve hakça olanın yapılmasını emreden ve kendisi de dosdoğru bir yolda yürüyen (bilge bir) kimseyle hiç bir tutulabilir mi?"

⁴⁵ Ayrıca konu ile ilgili âyetler için bkz. 16/Nahl, 71; 30/Rum, 28. "Rızık konusunda, kiminize kiminizden fazla veren Allah'tır. Hal böyle iken, kendisine fazla verilmiş olanlar, rızıklarını –bu bakımdan aralarında eşitlik olsun diye- sağ ellerinin malik olduğu kimselerle (köleler) paylaşmakta isteksiz davranıyorlar..." "O size kendi hayatınızdan örnek getirir. Sağ elinizin sahip olduğu kimseleri/köleleri, size verdiğimiz rızık üzerinde (tam yetki sahibi) ortaklarınız olarak görmeye ve böylece (onlarla) bu hakkı eşit olarak paylaşmaya razı olur musunuz?..."

⁴⁶ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, 1418/1997, s. 544-5, dipnot 85, 88.

⁴⁷ Esed, a.g.e., 942, dipnot 36.

⁴⁸ Konu ile ilgili âyet için bkz. 39/Zümer, 29. "(Bu amaçla) Allah size bir örnek olay anlatmaktadır. Tümü birbiriyeli ihtilâflı birçok ortağı olan kimsenin emrindeki adam ile tamamen bir kişiye bağlı bulunan adam(ın hikâyesi); içinde buldukları şartlar açısından bu iki adam eşit olabilir mi?..."

Kur'an'da müsâvâtın hangi hususlarda olduğu ve hangi konularda olmadığı yönünde bir değerlendirme yapıldıktan sonra burada, konuyu yakından ilgilendiren ve insanların eşit yaratılmış olmasına rağmen üstünlük ölçüsünün sadece takvada olduğunu vurgulayan âyet tetkik edilecektir. Hucurat suresi 13. âyette, “*Ey insanlar! Bakın, biz sizi bir erkek ve bir dişiden (zeker ve ünsâ) yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi kavimler ve kabileler haline getirdik. Şüphesiz, Allah katında en üstün olanınız, sadece takva sahibi olanınızdır...*”⁴⁹ buyrulmaktadır.

Önceki âyetlerde hitabın inananlara iken, bu âyette değişik cinsten, renkten, türden bütün insanlığa olması düşündürücüdür. Dolayısıyla bütün insanların eşitliği vurgulanmaktadır. Dillerin ve renklerin değişik olması, huyların ve tabiatların ihtilâfı, kabiliyet ve hususiyetlerin farklılığı çekişmeyi ve çatışmayı gerektiren bir ayrılık değildir. Bilakis ortak mükellefiyetleri yüklenmek ve ortak ihtiyaçları karşılamak için gerekli yardımlaşmayı sağlar. Allah'ın ölçüsünde dilin, cinsin, rengin ve vatanın farkı yoktur. Allah insanları, bir tek ölçüye göre değerlendirmekte ve insanların üstünlüğünü biricik ölçüye göre ölçmektedir ki o da, “Şüphesiz Allah katında en şerefliiniz, sadece takva sahibi olanınızdır...” ifadesidir.

Âyette geçen takva kelimesi lügatte; nefsi korkulacak şeylerden korumak, diğer bir tabirle sipere girip korunmak demektir.⁵⁰ İstilahta ise iki anlamda kullanılır.

Birisi geniş olan umumi anlamıdır ki, ahireti kazanmaya zarar verecek şeylerden sakınıp korunmak demektir. Bu anlamın geniş bir sahası vardır ki en aşağısı, cehennemde ebedi kalacak şirkten sakınmak, en yükseği de insanların maddî ve manevî bütün benliği her husustan temizlenerek bütün mevcudiyetiyle hakka teslim olmaktır. Her yönüyle Allah'ın korumasına girmedir ki, “:Ey inananlar! Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının”⁵¹ kavlinde murad olan hakiki takva budur.

İkincisi özel anlamda olup mutlak olarak takva denildiği ve karine bulunmadığı zaman, nefsi, cezaya uğratacak fiil ve davranışlardan korumaktır. Âlimler ittifakla büyük günahlardan sakınmanın gerektiğini vurgulamışlar, küçük günahlardan sakınmak hakkında ise, ihtilaf etmişlerdir. Mü'minin, haram ve harama yakın mekruhlardan da sakınması gerektiğini⁵²,

⁴⁹ 49/Hucurat, 13.

⁵⁰ İbn Fâris, a.g.e., VI, 131; Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attar, Beyrut, 1990, VI, 2527-8.

⁵¹ 3/Âl-i İmran, 102.

⁵² Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul, 1971, VI, 4479.

hatta bazı mübahları terk ile de takvanın tamamlandığını belirtmişlerdir. Zira korunun kenarında otlayan içine düşebilir. Binaenaleyh şüphelerden korunan kimse dinini ve ırzını temiz tutmuş olur. Şüphelere düşen ise harama da düşebilir. Nitekim koru kenarında hayvanlarını güden çobanın koruya düşmesi her an mümkündür. Takvanın gerçekleşmesi, bütün haramlardan ve harama yakın mekruhlardan kaçınmakla olur. Takvalı olabilmek için korunması gereken günahları ve tehlikeleri bilmek gerekir. Bundan dolayı ilim olmadan takva olamayacaktır.⁵³

Ayrıca âyette geçen “en takvalı” ifadesi; derin bir sorumluluk bilincinde olmayı⁵⁴ ihtiva ettiği gibi, Allah’tan en çok korkma anlamını da ihtiva eder.⁵⁵ Aynı zamanda takva, zâhiri amellerle hâsıl olmayıp, kalpte yer eden Allah’ın azameti, korkusu ve murakabesi ile olur.⁵⁶

Allah bu âyette; insanları eşit olarak bir erkek ve bir dişiden yarattığını, bu bakımdan aralarında bir fark bulunmadığını, biyolojik orijindeki bu eşitliğin bütün insanlar için geçerli olan insan onurundaki eşitliğe yansıdığına bir işaret olduğunu⁵⁷, insanların birbirlerini tanımaları için⁵⁸ insanları ana kabilelere ve tali kabilelere ayırdığını, falan millet veya kabileye mensup olmanın, kimseye bir şeref vermeyeceğini, Allah katında en üstün olanın, Allah’ın buyrukları dışına çıkmaktan, günahlara düşmekten en çok korunan, Allah’ın buyruklarına en çok sarılan kimse olduğunu belirtmekte ve Allah’ın her şeyi bildiği, her yapılandan haberdar olduğu vurgulanmaktadır. Âyette hiç kimsenin kalıtımsal üstünlüğe sahip olmadan tek bir insanlık ailesine mensup olunduğu belirtilmektedir. İnsanların “kavimler ve kabileler”e dönüşmesi, görünürdeki farklılıkların ardındaki temel insani birliği anlama ve takdir etme eğilimini azaltmayı değil, tersine bu eğilimi artırmayı amaçlamaktadır. Bunun karşılığında da Cahiliye esasına dayanan bütün ırkçı, kavmiyetçi veya kabilevî önyargıları⁵⁹, nesep ve mal

⁵³ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Beyrut, 1412/1992, s. 881.

⁵⁴ Esed, a.g.e., 1057.

⁵⁵ Yazır, a.g.e., VI, 4480.

⁵⁶ Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul, 1979, X, 6455.

⁵⁷ Burada biyolojik orijindeki bu eşitliğin bütün insanlar için geçerli olan insan onurundaki eşitliğe yansıdığına bir işaret vardır. Esed, a.g.e., 1057, dipnot 15.

⁵⁸ Âyette bahsi geçen tanımak ise, dostluk, sevgi ve hayatta karşılaşılan zorlukları yenmek için öngörülen yardımlaşmadır. Tabbara, a.g.e., 317.

⁵⁹ Esed, a.g.e., 1058, dipnot 16.

çokluğu ile övünenleri, kendini beğenenleri, yoksulları küçümseyenleri kınamıştır.⁶⁰

Allah insanların eşitliğinin, soyda ve malda olmayıp, ahlâkta olduğunu şu âyetlerde de daha açık bir biçimde belirtmektedir:

*“Sûra üfürüldüğü zaman, artık o gün aralarında soylar yoktur ve birbirlerine bunu sormazlar. Kimin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin tartıları hafif gelirse işte onlar da kendilerini ziyana sokanlar, cehennemde temelli kalanlardır.”*⁶¹

Büyük müfessir Râzî, fazilet ve şerefın soy ile değil, takva ile olduğunu belirtmek üzere, duyduğu şu olayı anlatır: Horasan kentlerinden birinde nesebi Hz. Ali'ye yakın, fakat kendisi fâsık bir adam varmış. Aynı kentte ilim ve amelde üstün, siyah bir köle de yaşamış. Halk teberrük için o köleye akın ederlermiş. Bir gün bu zat evinden çıkmış, halk da arkasından yürürken o şerif kişi, sarhoş vaziyette bunun karşısına çıkmış. Halk şerifi, o faziletli kölenin yolundan uzaklaştırmağa çalışmış, fakat o onları itip şeyhin elbisesini tutmuş:

-Ey tırnakları ve dudakları kara, ey kâfir oğlu kâfir, ben Allah elçisinin torunu iken hakaret görüyorum, sen saygı görüyorsun. Ben kınanıyorum, sana ikram ediliyor. Ben horlanıyorum, sana yardım ediliyor demiş. Halk o adamı dövmek istemiş, buna engel olan şeyh şöyle demiş:

-Ey şerif, ben içimi temizledim, nurlandırdım, sen ise içki ile içini kararttın. İnsanlar benim yüzümün karasının ötesinde, kalbimin aydınlığını görüyorlar. Bunun için ben onlara güzel görünüyorum. Ben senin babanın siretini aldım, sen de benim babamın siretini aldın. Halk beni, senin babanın siretinde (huyunda), seni de benim babamın siretinde görüyor. Beni senin babanın oğlu, seni de benim babamın oğlu sandıkları için sana, benim babama yapılacak işlemi yapıyorlar, bana da senin babana yapılacak işlemi yapıyorlar.⁶²

Kısaca âyette insanın değerinin, soyundan olmayıp, ruh temizliğinden, güzel ahlâk ve davranışından kaynaklandığı gayet açıkça vurgulanmaktadır.

⁶⁰ Mecma' u' t- Tefâsir, *Mecmûatün mine' t- Tefâsir*, tashîh, Ahmed Rıf' at b. Osman Hilmî, I- VI, Beyrut, ts., VI, 54-5 (İbn Abbas, Neseî, Beyzâvî, Hâzin); Ateş, a.g.e., VIII, 530.

⁶¹ 23/Mü' minûn, 101-3.

⁶² Râzî, Muhammed Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru' l-kebir veya Mefâtihu' l-gayb*, I- XXXII+1, Beyrut, 1411/1990, XXVIII, 139; Ateş, a.g.e., VIII, 533.

Hadislerde Müsâvât

Hız. Peygamber'in sahîh hadislerinde ve sünnetinde müsâvât kavramının işlendiği görülmektedir. Bütün insanlar Hız. Peygamber'in katında hak konusunda eşit olup meclisinde bulunanlar da birbiriyle müsavi idi. Ancak takvaları sayesinde birbirinden üstün olabilirlerdi. Hız. Peygamber'in katında fakir ve yoksul ile zengin ve varlıklı müsavi idi.⁶³ Hatta Bedir esirleri arasında yer alan Hız. Peygamber'in amcası Hız. Abbas'ın bağının çözülmesini Hız. Peygamber'in istediğini anlayan Ensar, Resûlullah'a gelip onun hoşnutluğunu kazanmak için Abbas'tan alacakları fidyeden de vaz geçmek istediler. Fakat Hız. Peygamber bunu kabul etmemiştir.⁶⁴

Hız. Peygamber, hukuk ve muamelelerde, beyazla siyahı, hür ile köleyi ayırt etmezdi. Medine'de birçok büyük sahabî varken, Hız. Ebûbekir'in satın alıp azat ettiği bir köle olan Bilâl'i Medine valiliği ile görevlendirmiştir.⁶⁵

Hız. Peygamber, "İnsanların bir tarağın dişleri gibi eşit olduğunu, takvadan başka Arab'ın Acem'e üstünlüğünün olmadığını"⁶⁶; "Rabb'in bir, babanın bir olup herkesin Âdem'den, Âdem'in de topraktan yaratıldığını"⁶⁷, Allah katında en kerîmin, en müttaki olan olduğunu, Arab'ın yabancıya, yabancının Arab'a, kırmızının siyaha, siyahın kırmızıya üstünlüğünün olmadığını, yine kırmızının beyaza, beyazın da kırmızıya karşı üstünlüğünün olmadığını, üstünlüğün ancak takva ile olduğunu"⁶⁸; "Âdem ve Havva'nın çocukları olan insanların, tam dolmayan ölçek gibi olduklarını, hiç birinin ölçeği dolduramadığını (her birinde bir eksiklik olduğunu), Allah'ın kıyamet gününde soy soptan sormayacağını, Allah katında en üstün olanın, Allah'tan en çok korkan olduğunu"⁶⁹ açıklamıştır.

⁶³ Nedvî, a.g.e., 399, 428.

⁶⁴ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Tarihu'r-Risûl ve'l-Mülûk (Taberi Tarihi)* I-X, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrut, 1965. (Trc. Mustafa Can, I-III, Konya, 1973, II, 399-400); Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, I-II, İstanbul, 1396/1976, I, 121-2; Şiblî, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, I-V, (trc. Ömer Rıza Doğrul, sad. Osman Zeki Mollamehmedoğlu), İstanbul, 1977, s. 242; Nedvî, a.g.e., 408.

⁶⁵ Tabbara, a.g.e., 319.

⁶⁶ Deylemî, Ebû Şücâ' Şirveyh b. Şehredâr b. Şirveyh ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hutâb*, thk. Saîd b. Besyûnî Zeğlûl, I-V+I, Beyrut, 1406/1986, IV, 300.

⁶⁷ Tirmizî, *Tefsîr-i sûre* 49, 5; Menakıb 73; Ebû Davud, Edeb 111.

⁶⁸ Ahmed, V, 411.

⁶⁹ Ahmed, IV, 145.

İnsanoğlu, asırlar boyu hep dış görünüşe bakmış, hep şekille, hep kabukla meşgul olmuş, o kabuğun içine nüfuz edememiştir. Hz. Peygamber, insanoğluna gerçek güzelliği göstermekle kalmamış, aynı zamanda ona bakış açısını da öğreterek⁷⁰, “Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. –kalbini göstererek- takva şuradadır (3 defa)...”⁷¹ ifadesini buyurmuştur. Nevevî, Allah’ın bakmasını, her şeyi ihatalı bir şekilde görmesi olarak yorumlamıştır. Bazı âlimler bu hadisle istidlâl ederek, aklın başta değil, kalpte olduğunu iddia etmişlerdir.⁷²

Hz. Peygamber Mekke’nin fethi günü irad ettiği hutbede: “Ey insanlar, Allah sizden Cahiliye övünmesini, atalarla gururlanmasını kaldırdı. İnsanlar iki türdür: Kimi iyi müttekî, Allah indinde değerli; kimi facir, şakî, Allah indinde değersizdir. İnsanlar Âdem oğullarıdır. Allah Âdem’i topraktan yaratmıştır.⁷³ Bir kavim atalarıyla övünmekten vaz geçsin, yoksa onlar, Allah indinde burnuyla pislik yuvarlayan böcekten daha değersiz olurlar.⁷⁴ Yüce Allah: ‘Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Kuşkusuz Allah yanında en üstün olanınız, günahlardan en çok korunanızdır’ buyurmuştur” ifadesini kullanmıştır.⁷⁵

Bu hadislere göre insan, cins olarak topraktan, fert olarak değersiz bir sudan yaratılmış; hiçbir ferdin yaratılışında asıl olarak, diğer fertten üstün bir vasfı olmadığı gibi, hiçbir ırkın veya milletin diğer ırk veya milletten bir üstünlüğü de yoktur.⁷⁶

Ayrıca Cahiliye döneminde Araplar, birbirlerinden haklarını almak için akraba ve kabilelerini yardıma çağırırlardı.⁷⁷ Hz. Peygamber, “Kim körü körüne çekilmiş sancağın altında asabiyet için savaşır, öfkelenir veya asabiyete çağırır, bu esnada da öldürülürse, bu ölüm Cähiliye ölümüdür”⁷⁸

⁷⁰ Kandemir, a.g.e., 127.

⁷¹ Ahmed, II, 285; Müslim, Birr 33-4; Tirmizî, Birr, 18, r. 1928; İbn Mâce, Zühd 9.

⁷² Davudoğlu, a.g.e., X, 6455.

⁷³ Ahmed, II, 361; Tirmizî, Tefsir, Sûre 49.

⁷⁴ Ahmed, II, 361.

⁷⁵ Ahmed, II, 361; Tirmizî, Tefsir, Sûre 49, 5. Tirmizî rivayeti garib olup Abdullah b. Dinar’ın İbn Ömer’den yalnız bu vecihle bilinmektedir. Abdullah b. Cafer’in zayıf olduğu kaydedilmiştir. Bu zat Ali b. El-Medîni’nin babası olup Yahya b. Ma’in ve başka âlimler onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Tirmizî, Tefsir, Sûre 49, 5.

⁷⁶ Kutub, a.g.e., 72.

⁷⁷ Müslim, Birr, 62-4.

⁷⁸ Müslim, İmâret, 53-4, 57 (1848-1850); Nesâî, Tahrir, 28 (VII, 123); İbn Mâce, Fiten, 7 (3948).

buyurmuştur. Asabe namına harbetmek, kızmak ve propaganda yapmak hakka ve dine yardım değil, bilakis hevâ ve hevese göre harekettir. Bu Câhiliye devri adetlerinden biridir.⁷⁹ İslâm bu adeti iptal edip, davaların çözümünü hâkimin hükmüne bırakmıştır.⁸⁰

Asabiyetin ne olduğu kendisine sorulan Resûlullah (s): “*Asabiyet, zulümde kavmine yardım etmendir*”⁸¹ cevabını vermiştir. İslâm, kişinin irkî hususiyetini reddetmez. Dolayısıyla her insanın kendi ırkdaşlarına hususi bir yakınlık hissetmesi tabiidir. Hadis, bu taraftarlığın zulme götüreceği seviyeye çıkmamasını emretmektedir. Dinimiz bütün mü’minlerin kardeş olduğunu söylemiştir. Kardeşler arasında münasebet adalet, hakkaniyet çerçevesinde yürür. Kardeş bile olsa zulümde yardım, himaye yoktur. Öyleyse, kavmine zulümde yardımcı olmak, dinin reddettiği asabiyettir.⁸² Bütün bu zikredilen hadisler, milletlerin kendi tarihlerini öğrenmelerini yasaklamamakta, ancak, müşrik olanlarla övünmeyi, onlarda şeref aramayı yasaklamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi insanların, Cahiliye esasına dayanan ırkçı, kavmiyetçi veya kabilevî önyargıları benimsemesine, nesep ve mal çokluğu ile övünmesine, kendini beğenmesine, yoksulları küçümsemesine hakları yoktur. Zira insanların hepsi bir erkek ve bir dişiiden yaratılmıştır. İnsanın ana babasını seçmek kendi elinde değildir. Kendi kesbi olmayan bir şeyden dolayı övünmesi veya kınanması doğru değildir. Allah katında insanın değeri, seçimi elinde olmayan soyu ile değil, kendi çabasının sonunda kazanacağı ahlâkı ve takvası iledir. İnsanların anlaşılabilirleşebilecekleri yegâne esas, Kur’an diliyle Allah’ın bütün insanların Rabb’i olmasıdır. Nitekim takva bile, Yüce Allah’ın; “*Şimdi nefislerinizi temizle çıkarmayın. Allah’tan en çok korkanın kim olduğunu en iyi bilen O’dur*”⁸³ buyruğu açısından, insanların dünyadaki muamelelerine ait olmayıp, ahiret ile ilgilidir. Bu âyet, kişilerin takva ölçüsü ile gerek sosyal, siyasî ve hukukî alanda gerekse, belli sınıflar oluşturup imtiyazlara sahip olamayacağını da göstergesidir.⁸⁴

İşte insanlar arasında, nesep bakımından en çok övünen Cahiliye Araplarının muhitinde, eşitlik prensibini sağlayan İslâm; insanların temelde kardeşliğini esas almakta, bundan ötürü de üstünlüğü soya vermeyip, gönül

⁷⁹ Davudoğlu, a.g.e., IX, 5213.

⁸⁰ Davudoğlu, a.g.e., X, 6482.

⁸¹ Ebû Davud, Edeb, 121, r. 5119; İbn Mâce, Fiten, 7 (3948).

⁸² Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Ankara, 1988, XVII, 525.

⁸³ 53/Neçm, 32.

⁸⁴ Ateş, a.g.e., VIII, 533.

temizliğine ve iyi ahlâka vermektedir. Dolayısıyla Allah katında üstünlük, insanların değer ölçülerine göre değil, ruhsal meziyet, ahlâkî fazilet ile sabit olmaktadır. Aynı zamanda Allah'ın hiçbir kulu hakir görülmemelidir. Zira o hakir görülen insan, Allah yanında çok değerli olabilir, görüntüye aldanmamalıdır. İnsan, ne malı, ne mevki, ne de ibadetiyle kendisini başkalarından üstün görmemelidir.⁸⁵

İslâm Hukukunda Müsâvât

İslâm hukukunda müsâvât prensibi köklü bir esastır. İnsanların kanun önünde, umumî, siyâsî haklar ve diğer konularda eşitliğini ortaya koyan İslâm, üstünlüğün ancak güzel davranış, hayır ve takvada olduğunu belirtmiştir.⁸⁶ İslâm'da Arab'ın Arap olmayana, beyazın siyaha, zengin fakire, itibarlının itibarsız bir kimseye, makam sahibinin makam sahibi olmayana karşı bir üstünlüğü yoktur. Burada önemli olan gönüllerin beyazlığı siyahlığıdır. Böylece İslâm, hak ve görevler konusunda sınıflar arası ayrımcılığı tamamen ortadan kaldırmıştır. Burada müsâvâtın temeli iki yönden incelenecektir.

a. Kanun Önünde Müsâvât

Kanun önünde eşitlik İslâm'ın getirdiği adaletin gereklerindedir. Kanun cins, renk, makam, zenginlik, akrabalık, dostluk ve hatta inanç gibi bir sebeple birini diğerine üstün tutup korumaksızın eşit olarak herkese tatbik edilir.⁸⁷ Hz. Peygamber, insanların tarağın dişleri gibi eşit olduğunu⁸⁸ ilân etmiş hatta, "*Muhakkak sizden önceki kavmi, içlerinden ileri gelen biri hırsızlık yaptığı zaman bağışlamaları, zayıf biri çaldığında hükümü tatbik etmiş olmaları helâk etmişti. Allah'a yemin ederim ki, hırsızlık yapan Muhammed'in kızı Fâtıma da olsa onun da elini keserdim*"⁸⁹ buyruğunu söylemiştir.

Kanunlar herkese eşit olarak tatbik edilirse vatandaşlar, haklarından emin ve durumdan memnun olurlar. Aynı zamanda devletin varlığına olan ihtiyacı hissederler ve bütün güçleriyle onun bekâsına çalışırlar. Ancak bu eşitlik ihlâl edilince ve kanunlar sadece zayıfa ve garibe tatbik edilmeye başlayınca, o zaman da kamuoyu yöneticilerin aleyhine döner, azim ve

⁸⁵ Ateş, a.g.e., IV, 355; VIII, 533.

⁸⁶ Konu ile ilgili âyet için bkz. 49/Hucurat, 13.

⁸⁷ Zeydan, Abdülkerim, *İslâm'da Fert ve Devlet Münasebetleri*, İstanbul, 1978, 117.

⁸⁸ Deylemî, IV, 300.

⁸⁹ Ahmed, III, 356, 395; VI, 162; Buhârî, *Ashâbü'n-Nebî* 18; *Hudûd* 16; Müslim, *Hudûd*, 11; Tirmizî, *Hudûd* 6; Nesâî, *Sârik* 5, 6.

benlik yok olur. Böylece toplumda bir yandan keşmekeşlik, bir yandan da zulüm alır yürür. Zira hak, sahibinin değil kuvvetlinin olur. Artık kesin hükmü kanun yerine, kuvvetli verir ki yönetimin devamında sıkıntı meydana gelir.⁹⁰

b. Mahkeme Önünde Müsâvât

İslâm hukukunda bütün vatandaşlar kanun önünde eşit olup bürokraside görev alma, dava açma, dâvacı ve dâvalı olabilme, muhakeme usulleri, ispat kuralları, kanunların uygulanması, hükümlerin infazı, dâvacılar arasında adaletin icrası vb. yönlerden de fertler arasında hiçbir fark yoktur.⁹¹

c. Nimetlerin Dağılımında Müsâvât

İslâm'a göre, yeryüzünün nimetleri bütün insanlar için eşittir. Kur'an, "Allah'ın yeryüzünün vereceği nimetleri belirleyip, bunları isteyenler için eşit olarak var ettiğini"⁹² belirtir. Bu, temel bir kural olup, yeryüzündeki servetlerde her insan eşit paya sahiptir. Fakat, insanlar bir arada yaşamak durumundadırlar. Bu durum, aralarında bir takım yetenek, güç, zekâ, fiziki yapı gibi farklılıkların gerekli olmasına yol açmıştır. Bu farklılıkların yanı sıra, insanların arzu ve hevesleri de değişik değişiktir. İşte, doğuştan gelen bu etmenler, insan hayatının ayrılmaz parçası olan mesleklerin temelini oluşturmaktadır. Öte yandan, insanın yeryüzünde bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğu gereği, sahip olduğu her nimetten, onu nerede ve nasıl kazanıp nasıl harcadığından sorulacağına bilincini taşıyan bir müslüman, bir başka insanın malına göz dikmek şöyle dursun, dünya hayatını sürdürecektir kadar mala, hem de Allah'ın koyduğu ölçüler çerçevesinde sahip olma ve bu malı yine bu ölçülere göre harcamak zorunluluğunu kalbinin en derin köşesinden duyar. İşte, bir yanda bu duygu müslümanın önüne bazı sınırlar koyarken, insanlar arasındaki sözünü ettiğimiz farklılıklar da gelir farklılıklarını doğurur.⁹³

İslâm'da her kişinin yaşama tarzına çizilen sınırlar, verilen standart, aşağı yukarı kendiliğinden bir tüketim eşitliği doğurmaktadır. Lüks haram olup, israf ve gösteriş yasaktır. Bir zengin müslüman ile fakir bir müslüman arasında yaşam farkı çok az olmalıdır. Halbuki zamanımızda İslâm ahlâkı

⁹⁰ Zeydan, Abdülkerim, a.g.e., 117-8.

⁹¹ Zeydan, Abdülkerim, a.g.e., 118-9.

⁹² Meselâ bkz. 31/Lokman, 20. "Görmediniz mi ki, Allah, göklerdekini ve yerde olanı hep menfaatınız için birer sebep kılmıştır. Hem âşikâre, hem gizli olarak her türlü nimetlerini üzerinize tamamlamıştır..."

⁹³ Ünal, Ali, *İslâm*, İstanbul, 1984, s. 112-3.

uygulanmadığı için fark oldukça büyüktür. Aslında İslâm'da kıymetlerin elde edilme ve dağıtılmasında olanca verimlilik ve eşitlik sağlanmaya çalışılmaktadır.⁹⁴

Hız. Peygamber, Hulefâ-yı Râşidîn ve Sonraki Dönemlerde Uygulanan Bazı Müsâvât Örnekleri

Hız. Peygamber'in, yaşadığı dönemde en çok titiz davrandığı hususlardan birisi de, insanlara eşit muamele yapmaya çalışmasıdır. Bunun pek çok örneğini görmekteyiz.

Hız. Peygamber'in, Araplarca en şerefli kabul edilen Kureyş kabilesine mensup ve aynı zamanda halasının kızı Zeyneb bt. Cahş'ı, azadlı kölesi Zeyd ile evlendirmesi, bu azadlı köle ile, oğlu Üsame'yi Muhâcir ve Ensâr'dan en büyük şahsiyetlerin bulunduğu orduya, bir kısım itirazlara rağmen ataması, İran asıllı Selman, Bizans asıllı Süheyb, Habeş asıllı Bilâl'e diğer ashab arasında müstesna bir yer ve değer vermesi gibi olaylar Resûlullah'ın (s) müsâvât prensibine verdiği önemi vurgulamaktadır. Hız. Peygamber'in getirdiği bu evrensel prensip sayesinde pek çok kimse kölelikten efendiliğe, âlimliğe, valiliğe, sultanlığa yükselmiştir. Bu kural, sadece köleleri yükselterek onlara hizmet sunmuş olmamakta, aynı zamanda onları İslâm'ın hizmetine sokmakla İslâm'ın güçlenmesine ve yükselmesine katkıda bulundurmaktadır.⁹⁵

Kureyş'in ileri gelenleri ilkin, Hız. Peygamber'in bu tür eşitlik prensibi uygulamalarına karşı çıkmışlar. Hatta Hız. Peygamber'in, Bilâl Habeşî, Süheyb Rûmî, Ammar ve Selman ile birlikte oturmasına itiraz etmişler, Kendilerinin bu isimleri anılan kimseler ve benzeri kölelerle beraber olamayacaklarını söylemişlerdir. Hız. Peygamber'in onları meclisinden kovduğu takdirde iman edeceklerini belirtmişler; kabul görmeyince, bu defa müşrikler onlar için bir gün, kendileri için de ayrı bir gün ayrılmasını istemişlerdir. Hız. Peygamber'in onların isteklerini yerine getireceği sırada şu âyet nazil olmuştur: "*Rablerinin rızası yolunda, sabah, akşam O'na yalvaranları(n hiçbirini) huzurundan kovma. Sen onlardan hiçbir şekilde sorumlu değilsin,-tıpkı onların da hiçbir şekilde senden sorumlu olmadıkları gibi. Bu nedenle onları kovma hakkına sahip değilsin. Aksi takdirde zalimlerden olurdu.*"⁹⁶

⁹⁴ Karakoç, Sezai, *İslâm*, İstanbul, 1978, s. 80-1.

⁹⁵ Canan, a.g.e., IV, 267.

⁹⁶ 6/Enam, 52. Geniş bilgi için bkz. Tabbara, a.g.e., 318.

Yine Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ettiği bir anda, yüzünü a'ma ve fakir bir zat olan İbn-i Ümm-i Mektûm'dan, kavmin lideri bulunan Velid b. Muğîre'ye çevirmesiyle Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e incitircesine şiddet göstermesi İslâm'da eşitliğin en mütেকâmil ölçüsünü bizlere göstermektedir.⁹⁷

Bir defasında Ebû Zer el-Gıfârî ile bir zenci köle⁹⁸, münakaşa ederler. Ebû Zer hiddetlenerek: "Ey siyah kadının oğlu!..." deyince, köle onu Resûlullah'a şikâyet eder. Hz. Peygamber çok sinirlenerek, "Beyazın oğlunun, siyahın oğluna bir üstünlüğü bulunmadığını, üstünlüğün takva ve salih amelle olacağını" belirtir. Bunun üzerine Ebû Zer, yanağını toprağa koyarak hatasına keffâret olması için siyah kölenin yanına gelip, yanağına basmasını söyleyerek özür diler.⁹⁹

Bir gün Selman Fârisî, Süheyb Rûmî, ve Bilâl Habeşî'nin de aralarında bulunduğu bir grup Medine'li müslüman oturup sohbet ederken Kays b. Mutatiye adında biri çıkagelir ve: "Evs ile Hazrec'i anlarım. Bu adamın (yani Resûlullah'ın) yardımına kalkıştılar. Ya bunlara ne oluyor diye Selman, Süheyb ve Bilâl'i gösterir. Orada hazır bulunan Muaz b. Cebel, hemen yerinden sıçrayıp adamın yakasına yapışır ve o şekilde Hz. Peygamber'in huzuruna getirerek söylediklerini haber verir.

Hz. Peygamber pür hiddet Mescid'e gelir. Ashabını toplayarak bir konuşma yapar. Konuşmasında Allah'a hamdü senadan sonra şunları söyler: "Ey insanlar, Rabb'iniz birdir, babanız birdir, dininiz birdir. Araplık sizin ne babanız, ne ananızdır. O, lisandan ibarettir. Her kim Arapça konuşuyorsa Araptır."

Muaz, eli hâlâ Kays'ın yakasında iken, "Yaresûlallah, bu münafık için ne buyuracaksınız?" diye sorar. Hz. Peygamber: "Bırak, cehenneme kadar yolu var" buyurur. Kays sonraları dinden çıkmıştır.¹⁰⁰

Hz. Peygamber'i bu kadar sinirlendiren mesele, İslâm'ın kesin emrine rağmen insan haysiyetine yakışmayan kötü bir Cahiliye adetinin

⁹⁷ Kutub, a.g.e., 75.

⁹⁸ Velid b. Müslim'in munkatî olarak yaptığı rivayette bu kölenin Bilâl-i Habeşî olduğu ifade edilmiştir. Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtîfî'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, I-XII+I, Ankara, 1979, I, 42, no: 28.

⁹⁹ Buhârî, İman, 22; Zebîdî, a.g.e., I, 42, no: 28 ; Tabbara, a.g.e., 318.

¹⁰⁰ Reşid Rıza, Muhammed, *el-Vahyü'l-Muhammedî*, Mısır, ts., s. 263; Ahmed Nâim, *İslâm'da D'avây-ı Kavmiyet*, İst, 1332, s. 48; krş. Kandemir, a.g.e., 128-9.

süzdürülmek istenmesidir. Buna göz yumulduğu takdirde İslâm'ın getirdiği en önemli ilkelerden biri zedelenmiş olacaktır.¹⁰¹

Burada Hulefâ-yı Râşidîn ve daha sonraki dönemlerde yapılan bazı uygulamaları hatırlamak konumuza ışık tutacaktır. Bunlardan Hz. Ömer'in, Mekke'ye Allah'ın Kitabını, ferâizi iyi bilen, adaletle hükmeden azadlı kölelerden İbn Ebzâ'yı halef olarak bırakması, Selmân Fârisî'nin İran'ın fethi için hazırlanan bir askerî birliğe komutan olarak atanması, Ömer b. Abdilazîz'in, bir kısım Emevî halifelerinin ırkçı davranışlarına son vererek devletçe tahsis edilen ödeneklerde, yiyecek, giyecek, nakit ve diğer birçok harcamalarda Arap ve mevâli arasında bir eşitlik sağlaması, Abdülmelik b. Mervan döneminde, Mekke¹⁰², Yemen¹⁰³, Mısır¹⁰⁴, Şam¹⁰⁵, Cezîre¹⁰⁶, Horasan¹⁰⁷, Basra¹⁰⁸ halklarını irşad edenlerin mevâli, sadece Kûfe halkının Arap asıllı İbrahim Nehâî'nin olması İslâm'ın asabiyeti değil, ilim, liyakat ve takvayı ön plâna çıkardığını göstermektedir.¹⁰⁹

Allah katında yönetici ile tebaanın, efendi ile kölenin, zengin ile fakirin zerre kadar farkı olmadığını düşünemeyen kibir ve gurur timsali, çaresizlerden biri de Gassan Meliki Cebele b. Eyhem'dir (v. 20/641). Cebele, Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında müslüman olur. Başında pek değerli taşlarla süslenmiş bir tacı bulunduğu halde, Medine'ye büyük bir debdebe ile girer. Hz. Ömer, onun müslüman oluşuna çok sevinir.

Bir gün, Fezâre oğulları kabilesinden bir müslüman, farkında olmadan Kâbe'yi tavaf ederken, Cebele'nin ayağına basar. Buna çok sinirlenen Gassan Meliki, adamın yüzüne çok şiddetli bir tokat atarak burnunu kırar. Haksız yere canı yanan bu mazlum kişi, durumu Hz. Ömer'e şikâyet eder. Hz. Ömer Cebele'yi yanına çağırıp olayı bir de ona sorar. Hâlâ öfkesi dinmemiş olan Cebele: "Ey Emîra'l-mü'minîn. O adam eteğime bastı. Kâbe'ye hürmetsizlik etmemek için yine de kendimi zor tuttum; yoksa kılıcımla başını alnının ortasından ikiye bölecektim."

¹⁰¹ Kandemir, a.g.e., 129.

¹⁰² Ata b. Ebî Rebah.

¹⁰³ Tavus b. Keysan.

¹⁰⁴ Yezîd b. Ebî Habîb.

¹⁰⁵ Mekhûl.

¹⁰⁶ Meymûn b. Mihran.

¹⁰⁷ Dahhak b. Müzâhim.

¹⁰⁸ Hasan Basrî.

¹⁰⁹ Geniş bilgi için bkz. Canan, a.g.e., IV, 267-270.

Olayı sessizce dinleyen Hz. Ömer Cebele'ye şunları söyler: "Yaptığını bizzat itiraf etmiş oldun. Şimdi o adamı razı etmen gerekir. Aksi takdirde senin ona yaptığını onun da sana yapması, yani burnunu kırması için emir veririm." Cebele, beklemediği bu sözler karşısında şaşırıp kalır ve şu cevabı verir: "Ey Emîra'l-mü'minîn. Ben bir hükümdarım. O ise halk tabakasından rasgele biridir. Nasıl olur bu?" diye söylenince, Hz. Ömer tarihi olan şu ifadeyle sözünü tamamlar: "İslâmiyet ikinizi de eşit tutar. Bir müslüman diğer bir müslümandan ancak takvası ve dindarlığı bakımından üstün olabilir."

Hz. Ömer'in elinden yakasını kurtaramayacağını anlayan, ama kibir ve gururunun kendisini aldattığını idrak edemeyen Cebele, İstanbul'a kaçar ve bir daha da Arabistan'a ayak basmaz.¹¹⁰

İşte Hz. Ömer, Gassan Meliki'nin önemli konumuna rağmen İslâm'ın getirdiği eşitlik prensibini ona karşı da uygulamaktan geri kalmamıştır. Yüce Allah'ın huzurunda toplanıp saf bağlarken hiç biri diğerine üstün olmayan müslümanlar, hak söz konusu olduğu zaman da birbirlerine eşit olacaklardır. Takva dışında bir üstünlük ölçüsü yoktur. Zâlim ve haksız kim olursa olsun, mazlûm ve haklı ondan hakkını mutlaka alacaktır.¹¹¹

Kanun önünde eşitliğin uygulamalarından birini, yine Hz. Ömer vermiştir. Döneminde Mısır valisi bulunan Amr b. Âs'ın oğlu Abdullah bir yarışta kendisini geçtiği için bir kıptiye tokat vurur. Kıpti onu halifeye şikâyet edince, halife de Amr b. Âs ve oğluna, yanına gelmesi için haber gönderir. Onlar gelince halife kıptiyi de çağırır ve der ki: "Sana vuran hangisi ise sen de ona vur." O da gönlü ferahlayıncaya kadar Abdullah'ı döver. Sonra da Amr'a dönerek: "Ey Amr, Allah herkesi eşit yaratmışken, ne zamandan beri halkı köleleştirdiniz? Şüphesiz anneleri, onları da sizin gibi hür doğurmuştur" der.¹¹² Bunlara ilâveten Hz. Ömer'in Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği mektup da ilginçtir. Burada "Hangi mevkide bulunursan bulun, halk arasında o şekilde muamele et ki, ne büyükler sana

¹¹⁰ Zeydan Corci, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, trc. Zeki Megamiz, İstanbul, 1328, I, 50; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, I-II, İstanbul, 1396/1976, I, 382-3.

¹¹¹ Geniş bilgi için bkz. Kandemir, a.g.e., 132.

¹¹² Ebû Zehra, Muhammed, *et-Teşrîu'l-İslâmî*, el-Müslimûn Mecmuası, S. 21, s. 38; krş. Zeydan, a.g.e., 118. Değişik rivayetler için bkz. Ergin, a.g.e., I, 221; Kandehlevî, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükcınar ve arkd., I-V, ist., 1973-7, II, 687.

kin bağlasın, ne de âciz ve fakirler adaletinden ümitsizliğe düşsün”¹¹³ ifadesi yer almıştır.

Günümüzde aktüalitesini koruduğu için bir siyahlık-beyazlık misali daha verelim. Amr b. Âs, Mısır’ı feth etmek üzere hareket ettiği zaman Mısır’ın valisi Mukavkis’tir. Amr, önce barış teşebbüsünde bulunmak ister ve Mukavkis’a siyah derili Ubâde b. Sâmî başkanlığında bir heyet gönderir. Önde Ubâde olduğu halde müslüman elçiler Mukavkis’ın huzuruna girerler.

Mukavkis, Ubâde’nin karalığına, cüssesinin büyüklüğüne bakarak korku içinde, “Bu kara adamı benden uzak tutun. Başkasını getirin benimle o konuşsun” diye bağırır. Heyettekiler şu karşılığı verirler: “Bu zat, içimizde en fazla fikir ve görüş sahibidir. Kendisi bizim efendimizdir, bizden iyidir, bizden daima ileridir. Hepimiz onun sözünü tutar, söylediğini uygularız. Kumandanımız onu seçip doğrudan doğruya ona emirler vermiştir. Bize de onun sözünden dışarı çıkmayın diye emretmiştir.”

Mukavkis, Ubâde’nin üstünlüğünü bir türlü anlayamaz, şöyle diyerek direnir: “Bu kara adamın sizden öne geçmesine nasıl razı oldunuz? Aslında o, sizden sonra olmalıdır.” Arkadaşları: “Hayır. Gördüğün gibi o, kara olmakla beraber, mevki, ilim, fikir ve bir çok mezyetler bakımından bizden ileridir” deyince Mukavkis Ubâde’nin sözlerini dinlemeyi kabul eder.¹¹⁴ Burada onlar kabukla oyalanmış; aldatıcı renge değil, gönüle bakmak gerektiğini anlayamamışlardır.

Kısaca Hz. Peygamber’in, Fetih gününde o kadar soylu Kureyşli sahabi varken, ihlâs ve samimiyetli, Habeşistan’lı zenci bir köle azadlısı Bilâl’i, müezzîn olarak Kâbe’nin damına yükseltmesi; İslâm’ın insanlığa ne kadar yüksek özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ufukları açtığının simgesidir.¹¹⁵

Sonuç

İslâm, kayıtsız bir eşitlik hakkı tanımıştır. Bu eşitliğin sınırı bütün insanları içine alır. Hiçbir ferden diğer bir ferde, hiçbir cemiyetin diğer bir cemiyete, hiçbir cinsin diğer bir cinse, hiçbir beyazın siyaha, hiçbir hâkimin mahkûma, mutlak şekilde üstünlüğü yoktur. İşte Allah’ın Kitabı’nın açıkça belirttiği gibi insanların aslı birdir, bir erkekle bir dişiden yaratılmışlardır. Asılları bir olunca, aralarında üstünlük olmayıp sadece takva üstünlüğü ve eşitlik uygulaması vardır. Aynı zamanda İslâm, insanların Âdem’den,

¹¹³ Zeydan, Abdülkerim, a.g.e., 119.

¹¹⁴ Ergin, Osman, *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, İst., 1330, I, 225; krş. Kandemir, a.g.e., 128-9.

¹¹⁵ Ateş, a.g.e., VIII, 533.

Âdem'in de topraktan yaratıldığını, sahip oldukları veya iradeleriyle kazandıkları yetenek ve nitelikleri ölçüsünde sorumlulukları, hak ve görevleri bulunduğunu, yaratılıştan gelen farklılıkları dikkate almaksızın takva esası üzerine iş görmenin gereklilik olduğunu belirtir ve onunla şereflenenleri bir sayar.

Gönülleri sevgi ve kardeşlik duygusu ile birleştirmeyi gaye edinen Hz. Peygamber; insanlar arasında asıl ve menşe, hayat ve ölüm, diriliş, nimetlerin dağılımı, hak ve görevler, kanun vb. bakımlarından hiçbir farkın olmadığını açıklayıp sınıflar ve nesepler arasındaki farkları ortadan kaldırmak için *"İnsanların tarağın dişleri gibi eşit olduğunu"*, aralarındaki soy, ırk, dil ve renk farkına zerre kadar önem vermediğini belirtmiştir. Ancak Kur'an ve Hz. Peygamber'in kabul edip hoş gördüğü yegâne ayrıcalık, ferdi bir durum ve vasıfla ilgili olan, dünya ve ahiret saadetinin kendisiyle kazanılacağı güzel davranış, hayır ve takva sıfatıdır. Yalnız âyetin muhtevasından, bu takva sıfatının sadece Allah katında olduğu, müttaki olan kimselerin dünyada, sosyal, siyasî ve hukukî alanlarda herhangi bir imtiyaza sahip olamayacağı anlaşılmaktadır.

Hür vicdanlarda en ulvî gaye olarak bayraklaştırılan bu ilâhî kanunların teminatı altında sağlanan eşitlik prensibi, yalnız fakir ve zayıfların değil, aynı zamanda zenginlerin ve güçlülerin vicdanlarında müşterek bir gaye olarak muhafaza edilmesi hedeflenmiştir.

Bu eşitlik dini taraftarlıktan uzak, kâmil bir insanlık görüşüne dayanmaktadır. Zira İslâm, müslüman olmayanlar için de, müslümanlarla antlaşma yaptıkları sürece onlara, eşit haklar tanımaktadır. Şüphesiz ki zaman ve mekânı aşan Allah'ın indirdiği hükümler, İslâm'ın başlangıcından günümüze kadar geçerliliğini sürdürmekte; bu arada müsâvât prensibi de asırlardır müslim, gayr-ı müslim herkese mutluluk vermektedir. Buna karşılık diğer sistemler İslâm'ın ortaya koyduğu eşitlik prensibini ancak XIII asır sonra anlayabilmişlerdir.

İnsanoğlu ilkin, Avrupa'da Fransız ihtilâli ile birlikte, XVIII. asrın sonlarından itibaren bu prensibi siyâsî, sosyal ve hukukî alanlarda tatbik etmeye başlamıştır. Aynı şekilde bu gün de dünyadaki bütün siyâsî ve sosyal kurumlar insanlığı bu evrensel mesaja çağırmaktadır. Fransız ihtilâlinin en meşhur sloganı olan "hürriyet, adalet, müsâvât" sözleri bizde meşrutiyet döneminde "uhuvvet, hürriyet, adalet, müsâvât" şeklinde tekrarlanmıştır. Bu prensip Birleşmiş Milletler'in de kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesi'nde, cumhuriyet ve demokrasi ile yönetilen ülkelerin hukukî düzenlemelerinde açık bir şekilde yer almaktadır. Dolayısıyla müsâvât, hâlâ güncelliğini koruyan bir kavramdır. Maalesef günümüzde ayrımcılık

problemi hâlâ devam etmekte, meselâ Amerika Birleşik Devletleri'nde siyah-beyaz ırk ayrımı şiddetli sokak kavgaları ile canlılığını korumaktadır.

XIV asır önce Hz. Peygamber'in uygulamaya koyduğu müsâvât prensibi ile günümüz eşitlik anlayışı büyük ölçüde birbiriyle örtüşmektedir. Nitekim Kur'an ırka, dile, cinsiyete ve milliyete dayalı ayrımcılığı reddetmiştir. İslâm'ın eriştiği bu eşitliğe, Batı medeniyeti henüz ulaşmamıştır.

İslâm, kadın ve erkeği dinen ve mânen, mülkiyet ve iktisâdî tasarrufları bakımından birbirine eşit kılmıştır. Aynı zamanda insanlar kanun önünde eşit olup devlet yönetimine katılma, seçme ve seçilme, liyakate göre görev alma, dava açma, muhakeme usulleri, kanunların uygulanması, hükümlerin infazı, davacılar arasında adaletin icrası vb. yönlerden de fertler arasında hiçbir fark yoktur. Aynı şekilde erkek ve kadınların kendi rızaları dahilinde olmak üzere, farklılık arz eden miras âyetinin lafzının aynen uygulanmasına da hiçbir engel yoktur.

Eğer İslâm'ın öngördüğü eşitlik prensibi, bütün milletler tarafından benimsenip uygulanabilseydi, ne milyonlarca masum çocuk açlıktan ölür, ne asırların meydana getirdiği mâmureler birer harabeye çevrilir ve ne de harp ile ilgisi olmayan bir çok zavallı kadın ve ihtiyarlar, vahşetin en koyu bir şekliyle yok edilirdi. Bütün bu yapılan zulümler, her insanın Allah tarafından eşit haklara sahip olarak yaratılmış olduğu fikrinin kabul edilmeyerek, hakkın kuvvete feda edilmesinin doğal bir sonucudur.

Bugün demokratik ülkelerde, bütün insanların, eşitlik prensibinin temellerini demokrasiye borçlu olduklarını belirtmelerine karşılık, uygulamalar ve takip ettikleri siyaset buna aykırı düşmektedir. Amerika'nın bazı vilayetlerinde, özellikle Avrupa sömürgesi olan bir kısım Afrika ülkelerinde beyazlara her türlü hak tanınırken, siyahlar bazı haklardan mahrum edilmektedir.

Kısaca İslâm şekle, görünüşe önem vermeyerek, dünyadaki muamelelerde herhangi bir imtiyaza sahip olmadan, insanlar arasındaki üstünlüğün ancak takvaya bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadeden hareketle insanoğlu Rabb'i, vatanı ve milleti için çalıştığında değerini yükseltecektir. Günümüzde problem teşkil eden konulara çözüm bulabilmek için de, öncelikle Mevlânâ'nın dediği gibi insanın, Kur'an'ı kendine değil, kendini Kur'an'a uydurması icap etmekte, ve bununla birlikte, asrımızı Saâdet Asrı'na götürmemiz mümkün olmadığına göre, Asr-ı Saâdet'i zamanımıza taşımamız gerekmektedir.

Bibliyografya

KUR'AN-I KERİM.

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Beyrut, 1978; İst., 1413/1992.

AHMET CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, I-II, İstanbul, 1396/1976.

AHMED NÂİM, *İslâm'da D'avây-ı Kavmiyet*, İst., 1332.

AKAY, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İstanbul, 1995.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (256/870), *Sahîh-i Buhârî (el Câmiu's-Sahîh)*, I-VIII. İst., 1315.

CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Ankara, 1988.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammad, *es-Sihah*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attar, Beyrut, 1990.

DAVUDOĞLU, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul, 1979.

DEYLEMÎ, Ebû Şücâ' Şirveyh b. Şhredâr b. Şirveyh ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hutâb*, thk. Saîd b. Besyûnî Zeğlûl, I-V+I, Beyrut, 1406/1986.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as (275/888), *es-Sünen*, I-IV, İst., 1413/1992.

EBÛ ZEHRA, Muhammed, *et-Teşri'u'l-İslâmî*, el-Müslimûn Mecmuası, S. 21, s. 38

ERGİN, Osman, *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, İst., 1330.

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, 1418/1997.

İBN DÜREYD, Ebu Bekir Muhammed b. Hasan b. Düreyd, *Cemheretü'l-Lüga*, I-III, thk. Remzi Münir Ba'lebekkî, Beyrut, 1988.

İBN FÂRİS, *Mu'cemü Mekâyîsü'l-Lüga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, I-VI, 2. Baskı, Mısır, 1390/1970.

- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, es-
Sünen, I-II, İstanbul, 1413/1992.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn, Muhammed b. Mükrim, *Lisânu'l-
Arab*, I-XV, Beyrut, 1414/1994.
- KANDEHLEVÎ, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık*, trc. Ahmet M.
Büyükcınar ve arkd., I-V, İst., 1973-7.
- KANDEMİR, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul, 1979.
- KARAKOÇ, Sezai, *İslâm*, İstanbul, 1978.
- KUTUB, Seyyid, *İslâm'da Sosyal Adalet*, trc. Yaşar Tunagür, M. Adnan
Mansur, İst., 1978.
- MECMA'U'T-TEFÂSİR, *Mecmûatin mine't-Tefâsir*, tashîh, Ahmed Rif'at
b. Osman Hilmî, (İbn Abbas, Neseî, Beyzâvî, Hâzin), I-VI, Beyrut,
ts.
- EL-MU'CEMÛ'L-MÜFEHRES Lİ ELFÂZİ'L-KUR'ANİ'L-KERİM*,
Muhammed Fuad Abdülbâki, İstanbul, 1977.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (261/875), *Sahih-i
Müslim (el-Câmiu's-Sahîh)*, thk. M.F.Abdülbâki, I-III, İst.,
1413/1992.
- NEDVÎ, Ebû'l-Hasen Ali, *Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed*, trc.
Abdülkerim Özeydin, İstanbul, 1992.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (303/969), *Sünenü'n-
Nesâî*, I-VIII, İst., 1413/1992.
- RÂĞİB el-İSFEHÂNÎ, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan
Dâvûdî, Beyrut, 1412/1992.
- RÂZÎ, Muhammed Fahrüddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr veya Mefâtihu'l-
gayb*, I-XXXII+1, Beyrut, 1411/1990.
- REŞİD RIZA, Muhammed, *el-Vahyü'l-Muhammedî*, Mısır, ts.
- SÂMÎ, Şemseddin, *el-Mu'cemü't-Türki't-türâsî*, neşr. Ahmed Cevdet,
Beyrut, 1989.
- ŞİBLÎ, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, I-V, (trc. Ömer Rıza Doğru, sad. Osman
Zeki Mollamehmedoğlu), İstanbul, 1977.
- TABBARA, Afif Abdülfettah, *İlmin Işığında İslâmiyet*, çev. Mustafa Öz,
İstanbul, 1981.

- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Tarihu'r-Rüsûl ve'l-Mülûk (Taberi Tarihi)* I-X, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Beyrut, 1965. (Trc. Mustafa Can, I-III, Konya, 1973, II, 399-400).
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî (279/892), *es-Sünen*, I-V, İst., 1413/1992.
- ÜDEH, Abdülkadir, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, I-V, trc. Akif Nuri, İst., 1976.
- ÜNAL, Ali, *İslâm*, İst., 1984
- YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul, 1971.
- ZEBÎDÎ, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtifi'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, I-XII+I, Ankara, 1979.
- ZEYDAN, Abdülkerim, *İslâm'da Fert ve Devlet Münasebetleri*, İstanbul, 1978.
- ZEYDAN, Corci, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, trc. Zeki Megamiz, İst., 1328.